

DE CHRISTOPHER ALEXANDER LEESCLUB: samen het gesprek voeren over een vakgebied in transformatie, met 'THE TIMELESS WAY OF BUILDING' als leidraad.

Verslag 20 februari 2014, tweede bijeenkomst

De C. Alexanderleesclub, 2^e bijeenkomst, 20 02 14 - verslag

The gate

'The network of connections between patterns creates the language'

'Living language is the gate'

Dit gaat over het blootleggen van ingrediënten die een stad (of een stuk gebouwde omgeving) tot leven brengen en over de zoektocht naar synergie en balans tussen deze ingrediënten.

Een patroon is volgens Christopher Alexander een gebeurtenis, gekoppeld aan een geometrische plek, en onderdeel van een netwerk van (andere) gebeurtenissen.

- Hoe krijg je deze patronen blootgelegd, wie heb je daar voor nodig? En hoe communiceer je dat?
- Wat is de schaal van deze patronen?
- Hoe maken we ze gemeenschappelijk en overdraagbaar? (welke taal gebruiken we om in het bouwproces hier over te communiceren?)
- Hoe bepalen en delen we de betekenis en de waarde?

Hoe krijg je de patronen blootgelegd, wat is meetbaar en leesbaar?

PvE: van belang welk doel het heeft: bouwkundig/technisch (kranen, deuren) of ruimtegebruik (m2) of visie.

Het zou geen harde waarheid moeten zijn. Flexibiliteit is belangrijk.

De Staggs-visie over wonen/zorg/welzijn is ontstaan in de vorige "extramuralisatie-golf" eind jaren 90 (nogmaals link van Danielle: http://www.kcwz.nl/doc/a_verplaatsen_opgave/Het%20STAGG-model.pdf). Het was geïnspireerd door "a Pattern Language" en probeerde een gemeenschappelijke taal te creëren vanuit de wensen van de bewoners/gebruikers. Overigens door professionals, en niet door de bewoners/gebruikers zelf. In eerste instantie om corporaties en zorginstellingen een gemeenschappelijke taal te bieden. Later haakten ook de gemeentes aan. Nu is dat weer actueel omdat alle zorg/huisvestingsvragen bij de gemeentes gaan komen. Er is een remake in de maak (i.s.m. architect Joost Heuvelink). Maar deze visie sloeg wel door in de behoefte om alles vast te leggen in data (rollator loopafstanden etc). Je zou het eigenlijk om moeten draaien: niet van bovenaf bedenken wat mensen nodig zouden kunnen hebben, maar juist met de bestaande wijk: wie wonen er en wat kunnen ze voor elkaar betekenen. Eerst: wat kunnen we samen.

We denken voor anderen en dat pakt niet altijd goed uit, we zijn geneigd veel te veel te generaliseren, bv: woningen voor ouderen op de BG reserveren terwijl veel ouderen zich daar juist niet zo veilig voelen. En dan hangt het ook nog af waar: in dorp of stad. De huisvestingsvraag is ook cultureel bepaald: caribische ouderen hebben een heel andere woonwens dan ouderen uit de Alblasserwaard. De vraag is dus per plek, per cultuur en per individu verschillend.

Over ouderenhuisvesting

De fysieke vraag verandert ook. De ouderenhuisvesting is ontstaan uit een huisvestingsvraagstuk (woningnood), vervolgens werd het een veiligheidsvraagstuk: dan komt er in elk geval elke dag iemand even langs (steunkousen aantrekken). De komst van de mobiele telefoon heeft dat drastisch veranderd: je kunt nu even bellen. Gevolg is dat veel verzorgingshuizen al leegstaan. Nu is er een wonderlijk debat gaande, alsof mensen niet meer in een verzorgingshuis mógen wonen, terwijl blijkt dat ze niet willen. Natuurlijk blijft er een grens aan zelfstandig wonen, soms kan het niet meer, dan moet iemand intramuraal, niet gewenst maar uit noodzaak. Het gaat dan om levenseindezorg, en dat vraagt andere parameters aan de omgeving (Bingo heeft dan niet zo veel zin meer).

Er is nu een woonvraag naar gebouwen die een zorginstelling niet per se hoeft te bezitten: de zorginstelling van gebouweigenaar naar huurder van (kleine) stukken.

Bv: woongebouw met “reguliere” woningen, met kleine zorgpost in het gebouw, kan de bewoners dus op korte afstand bedienen en met een verdieping gereserveerd voor klein intramuraal deel (voor als het echt niet meer gaat). Ergo: zorginstelling huurt maar klein deel van gebouw maar draagt veel bij aan de leefomgeving door zorg dichtbij aan te bieden.

Over eenzaamheid:

Eenzaamheid is van alle leeftijden, het is maatschappelijk probleem, het gaat over moeite met contact maken. Misschien speelt het nog wel meer bij de jeugd dan bij de ouderen, die hebben minder sociale behoefte. Het is van de persoon afhankelijk: de echte probleemgevallen heb je ook in verzorgings/verpleeghuizen. Die komen gewoon niet naar de sociale evenementen. Het signaleren van de problematische gevallen staat los van de fysieke ruimte. Ook domotica lost de kern van dit probleem niet op, het zorgt alleen dat hulp snel ter plaatse is.

Patronen en schaalniveau

Er is een merkwaardige scheiding tussen architectuur en stedenbouw.

Het PvE is een reminder, een checklistje of je niets vergeten bent, een ervaren ontwerper heeft het haast niet nodig, die weet wel hoe groot een kamer moet zijn zodat er een bed in past.

Patronen zijn eigenlijk het onuitgesproken deel van het PvE, ze gaan over verbindingen, over ‘ertussen’.

C. Alexander geeft zelf aan dat observatie essentieel is om patronen te ontdekken en tot je te nemen: goed kijken, en luisteren en daar de tijd voor nemen. Dat gebeurt nu veel te weinig. Er is behoefte aan participerende observatie. We denken nu veel te snel dat we het wel weten.

Het is belangrijk soms een andere bril op te zetten.

De stedelijke omgeving neemt zijn eigen randvoorwaarden mee. De kwaliteit van de straatwanden is essentieel, niet alle oplossingen zijn overal gewenst. Bv ongewenste uitkragende balkons in het straatprofiel. Het wil niet zeggen dat er geen buitenruimte gemaakt kan worden, maar de oplossingen hiervoor zullen zich aan de plek aan moeten passen. (stedelijk weefsel/identiteit/oog van de passant/ wooncomfort/wens van de bewoner beïnvloeden elkaar hier direct)

Provincie NH doet onderzoek naar gewenste woonmilieus voor de komende 20 jaar.

Uit inventarisatie blijkt dat er de komende jaren 200.000 woningen bij moeten, dat er een tekort is aan “centrum” milieus (zij het hoogstedelijk zij het dorps) en een overaanbod aan naoorlogse uitleg.

Ontwikkelaars willen juist wel in naoorlogse uitleg traditie ontwikkelen (grote aantallen, eenvoudige omgeving, lagere kosten). Bewoners willen blijkbaar wat anders.

De vraag is hoe je vraag en aanbod bij elkaar kunt brengen, er is een grens aan hoeveel je in bestaande centra/kernen kunt verdichten. Dus, hoe kun je een buurt in kleur laten verschieten, welke ingrediënten maken dat een centrum milieu zo geliefd is? En is het niet zo dat centrummilieu zo geliefd is omdat er open ruimte nabij is? Dus maar doorbouwen is ook niet de oplossing.

Transformatie van buurten is eenvoudiger als het gaat om 'gesubsidieerd' bezit (corporaties etc).

Als het om particulier bezit gaat, dan leert de situatie in US ons dat economische verschillen tussen buurten leidend zijn in het al dan niet opwaarderen van een buurt.

Je kunt natuurlijk wel onderzoeken wát er moet veranderen om woonomgeving meer aan te laten sluiten bij de vraag en of dat nou per se duur moet zijn.

Uiteindelijk is er geen algemene waarheid over welk schaalniveau cruciaal is. Het gaat er meer om dat mensen zich verbonden/geworteld voelen met een plek: met de bioscoop waar ze altijd heen gaan, het cafe waar iedereen zit of de Action. Het gaat over connectiviteit. De kwaliteit van netwerken is leidend.

Het gaat over het "ertussen"

Over de kracht van de buurtgemeenschap:

Er zijn mensen die helemaal niet de behoefte hebben om hun burens te ontmoeten, die mobiel zijn en andere netwerken hebben. Vooral de jeugd lijkt op het eerste gezicht niet plek gebonden te zijn, hoewel ook weer blijkt dat daar ook behoefte blijft aan geworteld zijn. Zou het feit dat universiteitssteden altijd heel hoog scoren als geliefde woonmilieus daar iets mee te maken hebben?

Over woontypologie

Typologie is belangrijk, want het heeft direct zijn weerslag op het gebruik van de onbebouwde ruimte tussen de gebouwen. Een verzameling hoogbouw torens op een maaiveld doen weinig met het gebruik van de openbare ruimte. Een hoogbouwtoeren in de binnenstad (denk aan oosterdok bv) wel.

De vraag rijst of een geliefd centrummilieu wel bedacht kan worden, Almere en de Bijlmer worden als voorbeelden aangedragen. De bijlmer is na de laatste transformatie wel degelijk verkleurd naar een stedelijker, diverser leefmilieu. Almere centrum werkt wel, qua levendigheid, de aansluitingen met de omliggende buurten gaan mank. Maar, Hausmann (Parijs) en Cerda (Barcelona) ontwierpen ook structuren, steden die wel geliefd en levendig zijn: is tijd niet gewoon de boodschap?

En diversiteit. We houden van Berlage maar als de hele stad alleen zo gebouwd zou zijn zou het monotoon worden, het valt of staat bij de afwisseling.

Bovendien doe je dan ook recht aan de verschillende behoeftes van mensen: niet iedereen hoeft hetzelfde te waarderen.

Het enige dat helpt = tijd

Kun je schaalniveaus wel met elkaar vergelijken? Voor een woonhuis gelden heel andere, eenvoudigere parameters dan voor een stedelijke omgeving. Daar komen vele belangen en ingrediënten samen.

Hebben we grotere structuren nodig, overall plannen?

Ja, anders kun je je uitgangspunten niet bepalen en niet sturen, je moet ongeveer weten welke vraag je de komende jaren op je af krijgt.

Of, is het vrolijke overallplannen over, moeten we ophouden met voorspellen en ons richten op kwaliteit als basis voor de vraagstelling in tegenstelling tot kwantiteit?

Kwaliteit en kleiner en dichter bij de vraagkant. We zullen er aan moeten wennen dat we niet meer het overzicht hebben.

Is het niet zo dat je wel moet sturen? Anders loop je de kans dat er ontwikkelingen komen op ongewenste plekken bv, maar dat je de lijnen waarlangs je stuurt moet veranderen. Met andere woorden: wat stuur je en wat laat je vrij?

Vergelijking: Europa als klassieke partituur, met alles nauwkeurig vastgelegd. De partituur speel je altijd zo, versus de Braziliaanse jazzy aanpak: de grote lijn spreek je af en de invulling improviseer je. Je zou de toonsoort kunnen afspreken, een typisch kwalitatieve afspraak.....

Het is ook wel ondervonden dat als je helemaal niet regisseert, de omgeving juist heel monotoon wordt, zie USA/Azië bv.

Het gaat over de balans tussen de mens en de gebouwde ruimte

Ervaringen uit voorgaande processen leren ons bv dat er heel veel afspraken met alle belanghebbenden worden gemaakt over ingrepen, samenwerking etc. Maar zodra het fysieke plan om de hoek komt kijken en de ruimtelijke consequenties duidelijk worden, ontstaat er toch schrik en tegenstand, die het makkelijk wint van eerder gemaakte afspraken. Iedereen wil wel van alles verbeteren maar niet 'in de eigen achtertuin'. Hoe kunnen we dat beter doen? Maken we te snel een beeld? Koppelen we niet genoeg terug? Hoe kun je deze processen beter faciliteren? Het proces trekken vraagt aandacht en consistentie. Op deze manier erover spreken is toch: "de instituties bieden iets aan, binnen vastgestelde kaders" maw onze ouderwetse overallplanning.

Verkleuren en transformeren; hebben we het dan over wat Christopher Alexander "repair" noemt? De wereld verandert, er zijn veel 'bottom-up' initiatieven. De gevestigde instituten zullen ze binnen moeten halen en onderdeel laten zijn van hun werkwijze. En naar ze op zoek, niet wachten tot ze zich melden. Pakhuis de Zwijger zit elke avond vol met dergelijke initiatieven, maar, ze hebben moeite concreet te worden, uit te groeien.

Voorbeelden uit de huidige praktijk zijn: niet bewoners naar een zorginstelling, of naar een nieuwe woonvorm speciaal voor hen bedoeld, maar zorg naar een bestaand gebouw brengen waar men comfortabel woont (omdat er een lift in zit bv) .

En wat blijkt is dat de match tussen mensen steeds belangrijker wordt: degene die de zorg verleent moet passen bij degene die de zorg krijgt, en dat is divers, net als de wensen omtrent leefomgeving en woontypologie. Met de huidige regelgeving vraagt dit wel wat creativiteit.

Ervaring leert ons ook dat de uitkomst van veel zelfopgezette buurtinitiatieven, bv waar het wonen in combinatie met zorg betreft, sprekend lijken op de door "professionals" bedachte organisatie. Toch zijn mensen veel enthousiaster en betrokkener, terwijl je dat er van de buitenkant niet aan af ziet. Het proces om iets tot stand te brengen bindt dus. De kwaliteit wordt samen herbeleefd. Blijkbaar voelen we ons onprettig als iets plompverloren op ons hoofd wordt gestort.

Je hebt een professional nodig om iets op een hoger plan te trekken: gebruik en beleving is een aspect, maar energiehuishouding en inpassing in de omgeving moeten ook kloppen, net als de technische uitwerking. Een professional kan alles net op een hoger plan tillen en de verschillende lagen, ingrediënten en patronen elkaar laten beïnvloeden. Zonder ruimtelijk ontwerpexpertise loop je de kans om juist die wederkerigheid te laten liggen en daarmee kansen te missen. De rol van de ontwerper lijkt op een "broker" een makelaar die verbanden maakt en contacten legt, ook hier weer is de kern: **ertussen en connectiviteit**

Wat als vanzelfsprekend wordt ervaren wordt vaak juist niet benoemd. Wat goed werkt en prettig is kan in kleine, ogenschijnlijk gewone dingen zitten. Herkennen we ze wel? Gezamenlijke taal is essentieel, begrijpen we elkaar wel, hebben we het over hetzelfde? "Ik heb geluisterd naar de gebruikers", maar heb ik wat ik hoorde wel goed vertaald? En heb ik het wel goed gehoord?

We hebben allemaal vooral grote oren nodig!

En een ruimtelijke omgeving met accommodatievermogen die plaats biedt aan diversiteit.